

TERTULIAN: TEOLOG SAU FILOSOOF?

Vasile Vasilos, conf. univ. dr., U.T.M.

Cuvinte cheie: Cartagina, Roma, Dumnezeu, Isus Cristos, Trinitate, Tatăl, Fiul, Spirit Sfânt, Biserică, Biblie, Scriptură, Apologia, Praxeas, creștinism, creștini, teolog, filosof, jurist, „substanță în trei persoane”, „trei persoane într-o substanță divină”, doctrină, ortodox, credință, rațiune, spirit, suflet, mântuirea sufletului, empirism, sensualism, materialism, teoretic abstract, practic natural, opozanți, cinici, stoici, montaniști, escatologie, „tertulianiști”.

Există vre-o legătură între un creștin și un filosof? Între unul care denaturează adevărul și unul care-l restabilește și-l predă? Ce legătură există între Academie și Biserică? Cel care a pus aceste întrebări îndrăznețe este Tertulian (sec. II-III e.n.). El este considerat „unul din cei mai prolifici autori de referință ai istoriei Bisericii și ai doctrinelor predate pe vremea sa”. Nu i-a scăpat, practic, nici un aspect al vieții religioase.

Tertulian este cunoscut, după cât se pare, pentru paradoxurile sau afirmațiile sale aparent contradictorii. În timp ce gânditorii creștini contemporani lui se străduiau să aducă învățătura biblică și filosofia greacă într-un sistem unic, atunci Tertulian face tot posibilul să sublinieze prăpastia între credință și rațiune. Iată câteva exemple: „Dumnezeu este mare îndeosebi când este mic”; „Fiul lui Dumnezeu e răstignit; nouă nu ne este rușine, fiindcă s-ar cuveni să ne fie rușine”; „Fiul lui Dumnezeu a murit – și credem deplin în aceasta pentru că e absurd” și „Isus a fost îngropat și a înviat; acest lucru este adevărat pentru că este imposibil”.

Însă în ce îl privește pe Tertulian, nu numai afirmațiile îi erau contradictorii. Deși, prin scrierile sale, el urmărea să apere adevărul și să susțină integritatea bisericii și a doctrinelor ei, în realitate el a denaturat învățăturile „adevărate”. Principala sa contribuție la

creștinătate a fost introducerea unei teorii pe baza căreia scriitorii de mai târziu au dezvoltat doctrina Trinității.

Pentru a înțelege mai bine cum au stat lucrurile, este necesar, mai întâi, să facem cunoștință cu acest personaj.

Se cunosc puține lucruri despre viața lui Tertulian (*Quintus Septimius Florens Tertullianus*) Cei mai mulți erudiți spun că s-a născut în jurul anului 160 e.n. în Cartagina, provincie romană din nordul Africii. Și-a petrecut majoritatea vieții în acest oraș. Există dovezi că a avut parte de o instruire aleasă și că era bine familiarizat cu principalele școli filosofice din vremea sa. Tertulian este gânditor și scriitor de limbă latină, cel care a pus în circulație termenii tehnici ai teologiei creștine (Trinitas, persona etc.).

A activat la Roma în calitate de orator juridic. A primit creștinismul și în 195 s-a reîntors în Cartagina. Ceea ce l-a atras, probabil, la creștinism a fost faptul că așa-zișii creștini erau gata să-și dea viața pentru credință. Iată ce întrebări a pus el referitor la martirajul creștinilor: „Cine, reflectând la acesta, nu se simte îndemnat să întrebe ce motivație au creștinii? Cine, după ce își pune această întrebare, nu ajunge să ne împărtășească convingerile?”

În 207 devine adeptul montaniștilor, care pretindeau că au revelații particulare ale Duhului Sfânt, ceea ce l-a pus în conflict cu Biserica.

După convertirea sa la creștinism, Tertulian s-a dedicat scrisului, devenind un scriitor ingenios, cu predilecție spre afirmațiile scurte și pline de duh. În cartea *The Fathers of the Church* (Părinții Bisericii) se spune referitor la Tertulian că „avea o calitate rară printre teologi. Nu era în nici un caz plictisitor”. Un erudit a spus și el: „Tertulian se pricepea mai bine la cuvinte decât la înlănțuirea lor în propoziții și nu este mult mai ușor să-i înțelegem vorbele de duh decât să urmărim firul argumentației sale. Probabil acesta este motivul pentru care e atât de des citat. Însă i se reproduc texte lungi atât de rar”.

Cărțile păstrate ale lui Tertulian sunt din perioada anilor 196-212. Dintre lucrările mai principale menționăm următoarele: *Împotriva lui Marcion*, în care apără folosirea Vechiului Testament de către creștini și subliniază unicitatea lui Dumnezeu; *Contra lui Praxeas* – vorbește de doctrina Trinității; *Prescripția contra ereticilor* – demonstrează că Scriptura este proprietatea și bunul exclusiv al Bisericii; *Despre mărturia sufletului* – îndreptată împotriva gnosticilor; *Despre Botez*, în care critică botezul copiilor; în *Despre pocăință*, *Despre Învierea morților* și *Despre spectacole*, Tertulian se pronunță pentru o disciplină creștină severă.

Subiectele tratate de Tertulian sunt: atitudinea creștinilor față de Statul roman; apărarea Ortodoxiei contra ereziilor; dialogul critic cu filosofia. El afirmă că „sângele creștinilor este sămânța creștinismului” pentru a apăra pe ortodocși și se întreabă „Ce are în comun Atena cu Ierusalimul?”, o formulă de a ține filosofia la locul ei.

Cea mai cunoscută lucrare a lui Tertulian este *Apologia*, considerată una dintre cele mai convingătoare pledoarii literare în favoarea creștinismului nominal. Ea a fost scrisă într-o perioadă în care creștinii erau deseori ținta atacurilor din partea gloatelor superstițioase. Tertulian le-a luat apărarea creștinilor și a protestat împotriva tratamentului absurd la care erau supuși aceștia. Iată ce a spus el: „Opozanții cred că creștinii sunt cauza oricărui dezastru și a oricărei nenorociri care se abat asupra oamenilor... Dacă Nilul nu se umflă pentru a uda câmpiile, dacă vremea nu se schimbă, dacă are loc un cutremur, dacă este foamete sau dacă sunt epidemii, imediat se aude strigătul de protest: „La lei cu creștinii!”

Creștinii erau deseori acuzați că nu sunt loiali Statului, însă Tertulian a făcut tot posibilul pentru a dovedi că, de fapt, ei erau cei mai cinstiți cetățeni. După ce le-a adus în atenție câteva tentative de răsturnare a guvernului, el le-a amintit opozanților că acei conspiratori nu erau creștini, ci păgâni. Apoi el a arătat căuciderea creștinilor era în detrementul Statului.

În alte lucrări, Tertulian s-a concentrat asupra modului de viață creștin. De exemplu, în lucrarea *Despre spectacole*, el a condamnat participarea la anumite distracții, jocuri păgâne și spectacole de teatru. Se pare că unii nou-converșiți la creștinism nu considerau o problemă să asiste și la întrunirile biblice, și la jocurile păgâne. În încercarea de a-i face pe aceștia să judece rațional, Tertulian a scris următoarele: „Cât de monstruos este să ieși din biserica lui Dumnezeu și să mergi direct în cea a Diavolului, din cer să între într-o cocină!” El a adăugat: „Ceea ce voi respingeți în fapte nu ar trebui să acceptați nici în cuvinte”.

În lucrarea *Contra lui Praxeas*, Tertulian a scris următoarele: „Diavolul s-a opus în multe feluri adevărului. Uneori țelul lui a fost să distrugă adevărul apărându-l”. Tertulian nu face o prezentare detaliată a lui Praxeas, personajul principal al lucrării, însă își exprimă dezacordul față de învățăturile acestuia despre Dumnezeu și Cristos. El îl prezintă pe Praxeas drept o unealtă a lui Satan care încerca, în mod subtil, să denatureze creștinismul.

O chestiune mult disputată printre așa-ziii creștini din acea vreme era raportul dintre Dumnezeu și Cristos. Unii dintre ei, îndeosebi cei de origine greacă, nu puteau împăca credința într-un singur Dumnezeu cu rolul lui Isus de Salvator și Răscumpărător al omenirii. Praxeas a încercat să rezolve această dilemă susținând că Isus este doar o altă manifestare a Tatălui și că nu există nici o deosebire între Tatăl și Fiul. Conform acestei teorii, cunoscută sub numele de modalism, Dumnezeu s-a dezvăluit „ca Tată în Creație și în furnizarea Legii, ca Fiul în Isus Cristos și ca Spirit Sfânt după înălțarea lui Cristos”.

Tertulian a arătat că Scripturile fac o distincție clară între Tatăl și Fiul. După ce a citat textul din 1 Corinteni 15:27, 28, Tertulian a explicat: „El, Cel care a supus (toate lucrurile) și Cel căruia îi sunt supuse toate, trebuie să fie, fără îndoială, două Ființe distincte”. Apoi el a amintit chiar cuvintele lui Isus: „Tatăl este mai mare decât mine” (Ioan 14:28). Folosindu-se de pasaje din Scripturile ebraice, cum ar fi Psalmul 8:5, el a prezentat punctul de vedere al Bibliei cu

privire la „poziția inferioară” a Fiului. În concluzie, Tertulian a spus următoarele: „Prin urmare, Tatăl se deosebește de Fiul, fiind mai mare decât Fiul, după cum Cel care naște este unul și Cel care este născut e altul; de asemenea, Cel care trimite este unul și Cel trimis este altul; și, iarăși, Cel care face este unul, iar Cel prin care este făcut lucrul este altul”.

În concepția lui Tertulian, Fiul este subordonat Tatălui. Cu toate acestea, căutând în mod greșit să dovedească divinitatea lui Isus printr-o altă teorie, el a inventat formula „o substanță în trei persoane”. Prin acest concept, el a vrut să arate că Dumnezeu, Fiul său și Spiritul Sfânt sunt trei persoane distincte, unite într-o substanță divină. Tertulian a fost primul care a folosit cuvântul latin pentru „trinitate” cu referire la Tatăl, Fiul și Spiritul Sfânt.

Cum a ajuns Tertulian să elaboreze teoria referitoare la „o substanță în trei persoane”? Ca să aflăm răspunsul trebuie să cunoaștem un alt aspect contradictoriu al acestui personaj, și anume punctul său de vedere cu privire la filosofie. Tertulian a numit filosofia ansamblul „<doctrinelor> oamenilor și ale <demonilor>”. El a criticat în mod deschis folosirea argumentelor filosofice în sprijinul adevărilor creștine. Iată ce a spus el: „Să fie îndepărtate toate proiectele despre un creștinism <stoic>, <platonice> sau <dialectic>”. Cu toate acestea, Tertulian a folosit și el din plin argumente filosofice, dacă acestea veneau în sprijinul ideilor lui.

O lucrare de referință spune următoarele: „Teologia Trinității a avut nevoie de conceptele și categoriile conceptuale eleniste pentru a fi formulată și dezvoltată”. Iar în cartea *Teologia lui Tertulian* se afirmă: „Era un amestec straniu de idei și termeni juridici și filosofici ce i-a dat lui Tertulian posibilitatea să elaboreze o formă a doctrinei Trinității care, în ciuda limitelor și a lacunelor ei, a constituit baza prezentării ulterioare a doctrinei la Consiliul de la Niceea”. Așadar, formula lui Tertulian „trei persoane într-o substanță divină” a jucat un rol important în răspândirea unei erori religioase în toate religiile creștinității.

Tertulian i-a acuzat pe alții că denaturează adevărul în încercarea de a-l apăra. În mod paradoxal, chiar el a căzut în această capcană, amestecând spusele Bibliei, cu filosofii umane.

În polemica împotriva rațiunii teoretice abstracte Tertulian subliniază dreptul rațiunii practice naturale, manifestându-se astfel ca adept al cinicilor și în special al stoicilor romani. El desfășoară un program de reîntoarcere la natură nu numai în viață, dar și în cunoaștere, cemând prin toate straturile abstractului de a ajunge până în adâncul original al sufletului omenesc. Aceasta însemna pentru Tertulian afirmația empirismului atât în aspect mistico-psihologic, cât și în aspect sensualist-realist. Totodată, empirismul lui Tertulian îl conduce spre tendințe materialiste; toată existența este „corp”, prin urmare, și Dumnezeu trebuie să fie înțeles ca „corp, care, de altfel, este spirit”.

Starea de spirit dominantă la Tertulian era nostalgia pentru un sfârșit al istoriei escatologic¹. Rânduieților de stat romane el contrapune un cosmopolitism în spiritul cinicilor și boicotarea morală a politicii.

Se presupune, că spre sfârșitul vieții ar fi întemeiat o sectă deosebită a „tertulianiștilor”.

A decedat Tertulian la Cartagina, în anul 240.

Bibliografie

1. **Ioan G. Coman**, *Patrologie*, vol. 2, E.I.B., București, 1984, p. 394-513;
2. *Apologeți de limbă latină*, col. „Părinți și scriitori bisericești”, E.I.B., București, 1981, p. 31-112,
3. 127-176, 250-340;
4. **Barnes T.D.**, *Tertullian. Studiu istoric și literar*, Oxford, 1971;
5. **Преображенский П. Ф.**, *Тертуллиан и Рим*, Москва, 1976;

¹ **escatologic**: (din gr. = *escathos* – ultimul, sfârșitul și *logos* – cuvânt, învățătură) – învățătură religioasă despre soarta finală a lumii și a omului

6. **Ion Bria**, *Dicționar de teologie ortodoxă*, București, 1984, p. 400.

LA 90 DE ANI DE LA UNIREA BASARABIEI CU ȚARA

Vasile Vasilos, conf. univ. dr., U.T.M.

Anul 1918 a intrat în istoria națională ca anul desăvârșirii unității naționale a românilor și formarea statului unitar român. Evenimentele ce s-au derulat acum 90 de ani în spațiul locuit de români, care s-au soldat cu făurirea României Mari, au avut la bază premise atât de ordin intern cât și extern.

Marea Unire reprezintă rezultatul unui îndelungat și anevoios proces istoric, victoria strălucită a mișcării de eliberare națională a românilor din Basarabia, Bucovina și Transilvania. Mișcarea de eliberare națională s-a intensificat la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. În timpul primului război mondial această mișcare a intrat într-o etapă decisivă, cunoscând diferite forme de manifestare, prezentându-se ca un proces general și unitar.

Primul război mondial (1914-1918), conjunctura internațională favorabilă din această perioadă au constituit condiția cea mai eficientă de realizare a idealului național românesc.

Astfel, la 1918, ca rezultat al mișcării de eliberare națională și în urma destrămării Imperiului Rus și cel Austro-Ungar, teritoriile românești aflate timp îndelungat sub stăpânirea străină s-au reunit cu România, formându-se statul național unitar român, care a cuprins în hotarele sale aproape toate teritoriile străvechi locuite de români.

Marea Unire s-a realizat prin trei momente succesive, pe cale democratică, prin adunări cu caracter plebiscitar. Prima provincie care s-a unit cu România a fost Basarabia.

Evenimentele au derulat, în linii generale, în felul următor.